

University of
Sistan and Baluchestan

Iranian Academy of
Management Sciences

Designing a Development Diplomacy Policymaking Model for the Islamic Republic of Iran with a Multidimensional Policy Approach

Milad Molajan¹, Ali Asghar Pourezzat^{2*}, Seyed Jalal Dehghani
Firouzabadi³, Hormat Asghari⁴

1. PhD Student in Public Administration, Specializing in Comparative and Development Administration, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.
E-mail: Milad.molajan@iau.ac.ir
2. Professor, Faculty of Public Administration and Organizational Sciences, College of Management, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author).
E-mail: pourezzat@ut.ac.ir
3. Professor, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
E-mail: dehghani@atu.ac.ir
4. Assistant Professor, Department of Public Administration, Faculty of Management and Economics, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

Extended Abstract

Abstract

Development diplomacy, as one of the strategic instruments of foreign policy, plays a fundamental role in linking national development objectives with countries' international engagement. Despite the importance of this concept, the Islamic Republic of Iran still lacks a comprehensive, indigenous, and multidimensional framework for development diplomacy policymaking. The present study aims to design an integrated model for development diplomacy policymaking in the Islamic Republic of Iran using a multidimensional policy approach. The research is developmental–applied in orientation and qualitative in methodology, and it is conducted using the systematic grounded theory approach developed by Strauss and Corbin. The research population consists of experts in diplomacy, international relations, and public policymaking. Using purposive sampling, twelve semi-structured interviews were conducted until theoretical saturation was achieved. Data were analyzed through open, axial, and selective coding, yielding 81 concepts and 17 categories organized within the components of the paradigm model. The findings indicate that development diplomacy policymaking is the result of the interaction of causal, contextual, and intervening conditions. Through strategies such as economic diplomacy, scientific–cultural diplomacy, security diplomacy, multilateralism, and the smartization of diplomacy, these interactions lead to economic, political–security, cultural, and institutional outcomes. The main innovation of this study

lies in proposing an indigenous, multi-level, and systematic model that can provide a scientific basis for enhancing the quality of policymaking and strategic decision-making in the development diplomacy of the Islamic Republic of Iran.

Introduction

The Islamic Republic of Iran, given its distinctive geopolitical position and multifaceted national capacities, requires a scientific and multidimensional approach to development diplomacy policymaking. The design of a comprehensive policy model in this domain necessitates the identification of key components, institutional mechanisms, and coordination frameworks among policymaking and implementing bodies. Recent domestic and international studies have addressed various dimensions of development diplomacy, such as scientific, cultural, economic, and public diplomacy. However, most of these studies have adopted a sectoral or single-dimensional perspective and have failed to provide a holistic, indigenous, and integrated policymaking framework. Accordingly, the main research problem addressed in this study is how a comprehensive and context-sensitive model for development diplomacy policymaking in Iran can be designed through a multidimensional policy approach. The study seeks to bridge the theoretical and practical gaps in the literature by proposing a systematic and integrated model tailored to Iran's specific political, economic, cultural, and institutional conditions.

Case Study

The empirical context of this study is the Islamic Republic of Iran, examined as a case characterized by unique geopolitical constraints, international pressures, developmental needs, and rich cultural and civilizational resources. Iran's experience with sanctions, regional security challenges, and efforts to diversify its economy and enhance non-oil exports provides a distinctive setting for analyzing development diplomacy as a strategic policy domain.

Materials and Methods

This study adopts a qualitative research design and utilizes the systematic grounded theory methodology developed by Strauss and Corbin. The research is developmental–applied in nature, aiming to produce an indigenous and operational model for policymaking in development diplomacy. The research population consisted of experts in diplomacy, international relations, and public policymaking, including diplomats, policymakers, and academic specialists. Participants were selected through purposive and judgmental sampling, and data collection continued until theoretical saturation was achieved, which occurred after twelve semi-structured interviews. Data analysis was conducted through three main stages: open coding, axial coding, and selective coding, using MAXQDA software. To ensure reliability, inter-coder agreement was assessed

using Cohen's Kappa coefficient, which yielded a value of 0.83, indicating a high level of coding consistency and analytical rigor.

Discussion and Results

Open coding yielded 153 initial codes, which were consolidated into 81 concepts and 17 categories. The findings reveal that development diplomacy policymaking in Iran is a multidimensional and dynamic process shaped by the interaction of causal, contextual, and intervening conditions. Causal conditions include the need to enhance Iran's international standing, manage international pressures and sanctions, and address domestic development priorities such as economic resilience and diversification. Contextual conditions encompass Iran's geopolitical and regional environment, domestic institutional and legal frameworks, and cultural and civilizational capacities. Intervening conditions include the level of institutional coordination, human and technological capacities, and the participation of the private sector and civil society. Based on these conditions, strategic responses are formulated in four main domains: economic and financial diplomacy; scientific, cultural, and media diplomacy; security diplomacy and multilateral engagement; and the smartization and digitalization of diplomacy. The implementation of these strategies leads to multidimensional outcomes, including economic growth and investment, enhanced national and regional security, improved international image and soft power, and strengthened institutional governance and policymaking capacity. Several concepts appear both as conditions and as outcomes, indicating the cyclical and self-reinforcing nature of the model.

Conclusion

This study proposes an indigenous, comprehensive, and multidimensional model for development diplomacy policymaking in the Islamic Republic of Iran. The model demonstrates that effective development diplomacy requires the systematic integration of causal, contextual, and intervening factors within a coherent policy framework. The main theoretical contribution of this research lies in conceptualizing development diplomacy as a multidimensional and network-based policymaking process rather than a set of isolated diplomatic activities. From a practical perspective, the proposed model provides a scientific foundation for strategic decision-making, institutional reform, and policy coordination in Iran's foreign policy and development planning. The findings suggest that the institutionalization of development diplomacy within Iran's policymaking architecture, investment in human and technological capacities, and the activation of cultural and civilizational resources are essential for enhancing the effectiveness of development-oriented diplomacy. Future research may employ quantitative or mixed-method approaches to empirically test the relationships among the model's components and conduct comparative

studies with other developing countries to further validate and refine the proposed framework.

Keywords: Development Diplomacy, Public Policymaking, Foreign Policy, Multidimensional Approach, Grounded Theory

Article Type: Research Article

Cite this article: Molajan, M., Pourezzat, A.A., Dehghani Firouzabadi, S.J., & Asghari, H. (2026). Designing a Development Diplomacy Policymaking Model for the Islamic Republic of Iran with a Multidimensional Policy Approach. *Public Management Researches*, 19 (73), 31-64. (In Persian)

DOI:10.22111/JMR. 2026.52473.6407

Received: 22 June. 2025

Revised: 29 Dec. 2025

Accepted: 07 Feb. 2026

Published online: 23 Sep. 2026

© The Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

طراحی مدل خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران با رویکرد چندبعدی به خط‌مشی‌پردازی

میلاد ملاجان^۱ - علی‌اصغر پورعزت^{۲*} - سید جلال دهقانی فیروزآبادی^۳ - حرمت اصغری^۴

۱. دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، گرایش تطبیقی و توسعه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

Milad.molajan@iau.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، استاد دانشکده مدیریت دولتی و علوم سازمانی، دانشکده‌گان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

pourezzat@ut.ac.ir

۳. استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. dehghani@atu.ac.ir

۴. استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

چکیده

دیپلماسی توسعه به‌عنوان یکی از ابزارهای راهبردی سیاست خارجی، نقشی اساسی در پیوند دادن اهداف توسعه ملی با کنشگری بین‌المللی کشورها ایفا می‌کند. با وجود اهمیت این مفهوم، در جمهوری اسلامی ایران همچنان فقدان یک چارچوب جامع، بومی و چندبعدی برای خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه مشهود است. هدف پژوهش حاضر، طراحی مدلی یکپارچه برای خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران با رویکردی چندبعدی به خط‌مشی‌پردازی است. پژوهش از نظر جهت‌گیری، توسعه‌ای-کاربردی و از نظر روش، کیفی است و با بهره‌گیری از نظریه داده‌بنیاد سامان‌مند اشتراوس و کوربین انجام شده است. جامعه پژوهش را خبرگان حوزه دیپلماسی، روابط بین‌الملل و خط‌مشی‌گذاری عمومی تشکیل داده‌اند و با روش نمونه‌گیری هدفمند، ۱۲ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته تا دستیابی به اشباع نظری انجام شد. داده‌ها طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شد که حاصل آن ۸۱ مفهوم و ۱۷ مقوله در قالب اجزای مدل پارادایمی بود. یافته‌ها در قالب یک مدل پارادایمی نشان می‌دهد که خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه حاصل تعامل شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر است و از طریق راهبردهایی چون دیپلماسی اقتصادی، علمی-فرهنگی، امنیتی، چندجانبه‌گرایی و هوشمندسازی دیپلماسی، به پیامدهای اقتصادی، سیاسی-امنیتی، فرهنگی و نهادی منجر می‌شود. نوآوری پژوهش در ارائه مدلی بومی، چندسطحی و نظام‌مند است که می‌تواند مبنایی علمی برای ارتقای کیفیت خط‌مشی‌گذاری و تصمیم‌سازی راهبردی در دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران فراهم آورد.

واژه‌های کلیدی: دیپلماسی توسعه، خط‌مشی‌گذاری عمومی، سیاست خارجی، رویکرد چندبعدی، نظریه داده‌بنیاد

مقاله مستخرج از رساله دکتری آقای میلاد ملاجان است.

استناد: ملاجان، میلاد؛ پورعزت، علی‌اصغر؛ دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال؛ اصغری، حرمت. (۱۴۰۵). طراحی مدل خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران با رویکرد چندبعدی به خط‌مشی‌پردازی، پژوهش‌های مدیریت عمومی، ۱۹(۷۳)، ۶۴-۳۱

DOI:10.22111/JMR.2026.52473.6407

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۱۰/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۷/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۸

حق مؤلف © نویسندگان

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

نوع مقاله: علمی پژوهشی

مقدمه

در جهان پیچیده و پویای کنونی، دیپلماسی توسعه به عنوان یکی از ابزارهای راهبردی اعمال قدرت، برای تقویت نفوذ بین‌المللی، ارتقای همکاری‌های اقتصادی و سیاسی و دستیابی به اهداف بلندمدت توسعه ملی به کار گرفته می‌شود. جمهوری اسلامی ایران نیز با توجه به جایگاه ژئوپلیتیکی و ظرفیت‌های متنوع اقتصادی، فرهنگی و علمی خود، نیازمند بهره‌گیری از رویکردی علمی و چندبعدی به خط‌مشی‌گذاری در جهت دیپلماسی توسعه است. در طراحی مدل جامع برای خط‌مشی‌گذاری در این حوزه، باید ضمن شناسایی مؤلفه‌ها و سازوکارهای مؤثر در تحقق اهداف دیپلماسی، مجموعه دستگاه‌های خط‌مشی‌گذار و مجری را هماهنگ ساخت. پژوهش حاضر با اتخاذ رویکردی چندبعدی به خط‌مشی‌گذاری، در پی طراحی مدلی کاربردی برای هدایت مؤثرتر دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران است.

در سال‌های اخیر، دیپلماسی توسعه به منزله ابزاری نوین در سیاست خارجی کشورها، مورد توجه فزاینده‌ای قرار گرفته است. مطالعات متعددی به بررسی ابعاد گوناگون این مفهوم پرداخته‌اند و هر یک کوشیده‌اند چارچوب‌های ایده‌ای و عملیاتی مناسبی را برای ارتقای جایگاه کشورها در عرصه بین‌الملل ارائه دهند. در سطح داخلی، این مطالعات عمدتاً بر ابعادی خاص نظیر دیپلماسی ورزشی (Asadi, 2020; Bakhshi Chenari et al., 2021) و دیپلماسی علمی (Taslimi et al., 2017) متمرکز بوده‌اند.

در سطح بین‌المللی نیز پژوهش‌های متعددی به بررسی تجربه دیگر کشورها در بهره‌گیری از دیپلماسی توسعه پرداخته‌اند؛ از جمله پیوند توسعه، دیپلماسی و دفاع در نیجریه (David, 2024)، نقش پروژه‌های توسعه‌ای در بهبود روابط چین و کانادا (Mabee & Liu, 2023) و نقش دیپلماسی عمومی آمریکا در جهت‌دهی به توسعه اسپانیا در دهه ۱۹۶۰ (Martín García, 2023). این پژوهش‌ها به‌طور تلویحی بر ضرورت طراحی مدل‌هایی چندبعدی در حوزه خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه تأکید داشته‌اند؛ مدل‌هایی که قادر باشند ابعاد گوناگون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی را به‌صورت یکپارچه در فراگرد خط‌مشی‌گذاری لحاظ کنند.

با وجود مطالعات متعدد در حوزه دیپلماسی توسعه و تلاش‌های صورت‌گرفته برای تبیین نقش آن در خط‌مشی‌گذاری کلان کشورها، همچنان شکاف‌هایی در زمینه طراحی مدل‌های جامع و بومی برای خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه به چشم می‌خورد. پژوهش‌های داخلی عمدتاً بر یکی از ابعاد دیپلماسی توسعه تمرکز داشته‌اند و به‌صورت بخشی و تک‌ساحتی به تحلیل موضوع پرداخته‌اند، بدون آنکه به ضرورت یک رویکرد چندبعدی و تلفیقی برای طراحی الگوی

خطمشی‌گذاری در این عرصه توجه کافی شود. افزون بر این، اغلب مطالعات موجود فاقد مدلی سامان‌مند، آینده‌نگر و مبتنی بر مقتضیات ساختار سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران‌اند؛ مدلی که بتواند ابعاد گوناگون خطمشی‌گذاری را به‌صورت هم‌افزا و در چارچوب منافع راهبردی کشور تلفیق کند.

از سوی دیگر، در ادبیات بین‌المللی نیز علی‌رغم تأکید بر رویکردهای تلفیقی در دیپلماسی توسعه، کمتر به شرایط ویژه کشورهای در حال توسعه با ساختارهای سیاسی متمایز و اولویت‌های راهبردی ویژه پرداخته شده است. در این میان، جمهوری اسلامی ایران به‌منزله کشوری با جایگاه ژئوپلیتیکی ویژه، ظرفیت‌های فرهنگی و تمدنی غنی و چالش‌های بین‌المللی متنوع، نیازمند مدل ویژه‌ای از خطمشی‌گذاری برای حوزه دیپلماسی توسعه خود است. پژوهش حاضر با تمرکز بر طراحی مدلی جامع، بومی و مبتنی بر رویکرد چندبعدی خطمشی‌گذاری، می‌کوشد این شکاف نظری و کاربردی را پر کند و مبنایی علمی برای خطمشی‌گذاری مؤثر در این حوزه فراهم سازد.

با توجه به شکاف‌های نظری و عملی موجود در ادبیات داخلی و بین‌المللی درباره دیپلماسی توسعه، مسئله اصلی این پژوهش آن است که چگونه می‌توان با بهره‌گیری از رویکردی چندبعدی در خطمشی‌گذاری، مدلی جامع و بومی برای هدایت مقتضیات دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران طراحی کرد؛ مدلی که ضمن در نظر گرفتن پیچیدگی‌ها و اقتضائات ساختار حکمرانی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی کشور، بتواند ابعاد متفاوت دیپلماسی توسعه (اعم از علمی، اقتصادی، فرهنگی و راهبردی) را به‌صورت هم‌افزا تلفیق کند و مسیر دستیابی به اهداف راهبردی کشور در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی را تسهیل نماید. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش آن است که مدل خطمشی‌گذاری دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران با رویکرد چندبعدی چگونه است و شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای آن کدام‌اند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مبانی نظری

مفهوم دیپلماسی از ریشه یونانی دیپلما^۱، بر سند یا مجوز رسمی دولتی دلالت داشته و در سنت روابط بین‌الملل، به فراگرد تنظیم و مهار مراوده‌های بازیگران سیاسی، به‌ویژه دولت‌ها، از طریق شیوه‌های مسالمت‌آمیز و مذاکره‌محور اشاره دارد (Cooper et al., 2007:676; Rozental & Buenrostro, 2013: 232). دیپلماسی به‌منزله یکی از ابزارهای بنیادین سیاست خارجی، در

^۱. diploma

پی شکل‌دهی و هدایت رفتارهای بین‌المللی سایر دولت‌ها و کنشگران است و تلاش می‌کند از طریق اقناع، گفت‌وگو و ایجاد اجماع، منافع ملی و اهداف کلان کشورها را در سطح جهانی تأمین کند (Chin, 2013:884).

در دهه‌های اخیر، در پاسخ به تحولات شتابان جهانی، گسترش چالش‌های فراملی و نیاز به همگرایی بیشتر در مدیریت مسائل جهانی، گونه‌ای نوین از دیپلماسی با عنوان «دیپلماسی توسعه» پدیدار شده است که به‌منزله یکی از شاخص‌ترین مصادیق دیپلماسی نوین شناخته می‌شود. این نوع دیپلماسی بر مبنای اصول شمول‌گرایی، عدالت اجتماعی، احترام به حقوق بشر و توسعه پایدار، می‌کوشد همکاری‌های چندجانبه را تقویت کند و سازوکارهای حکمرانی جهانی را بازتعریف نماید (Adams et al., 2021: 37).

دیپلماسی توسعه به‌مثابه رویکردی چندبُعدی و آینده‌نگر، در تلاش است تا از طریق ایجاد سازوکارهای گفت‌وگو، تنظیم چارچوب‌های مشترک و طراحی توافق‌نامه‌های بین‌المللی، ظرفیت هم‌افزایی میان دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی، بازیگران غیردولتی، بخش خصوصی و نهادهای دانشگاهی را برای پیشبرد دستورکارهای توسعه پایدار فراهم آورد. اهمیت این نوع دیپلماسی نخستین‌بار در جریان «کنفرانس سازمان ملل درباره محیط زیست و توسعه» در سال ۱۹۹۲ در ریو برجسته شد؛ جایی که ضرورت هم‌افزایی جهانی در برابر بحران‌های زیست‌محیطی و نابرابری‌های توسعه‌ای مورد تأکید قرار گرفت.

دیپلماسی توسعه بر پایه اصول مطرح‌شده در «دستورکار جهانی ۲۰۳۰» و اهداف هفده‌گانه توسعه پایدار سازمان ملل متحد طراحی شده و بر همکاری منسجم میان کنشگران گوناگون برای دستیابی به حکمرانی پایدار و عادلانه در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی تأکید دارد. در این چارچوب، تلاش می‌شود خط‌مشی‌های تحول‌آفرین، سرمایه‌گذاری‌های سبز و پایدار، اصلاحات نهادی و توافق‌نامه‌های چندسطحی در راستای توسعه پایدار مورد توجه قرار گیرند (Adams et al., 2021: 124).

ادبیات نظری مرتبط با مدل خط‌مشی‌گذاری در دیپلماسی توسعه، چشم‌اندازهای متنوع و گاه متضادی را منعکس می‌سازد. پژوهشگران گوناگون تلاش کرده‌اند با تأکید بر ابعاد سیاسی، اقتصادی، زیست‌محیطی و فرهنگی این نوع دیپلماسی، الگوهای مفهومی مناسبی برای تحلیل و طراحی خط‌مشی‌های توسعه‌محور ارائه دهند. برای نمونه، هایهورست^۱ (۲۰۰۹) با رویکردی انتقادی به تحلیل خط‌مشی‌های توسعه‌ای پرداخته و بر پیچیدگی‌های مفهومی و اجرایی آن‌ها تأکید کرده

^۱. Hayhurst

است. بوخان و زالیزنیوک^۱ (۲۰۲۲) با تمرکز بر پیوند میان عوامل طبیعی و دیپلماسی توسعه، بر اهمیت ملاحظات اقلیمی و زیست‌محیطی در روابط اقتصادی بین‌المللی تأکید کرده‌اند. از سوی دیگر، تکاچنکو^۲ (۲۰۲۰) در بررسی دیپلماسی عمومی روسیه، به نقش کمک‌های توسعه‌ای به‌منزله ابزاری برای ارتقای قدرت نرم کشورها پرداخته و لندسبرگ^۳ (۲۰۱۵) با تحلیل سیاست خارجی آفریقای جنوبی، تلاش کرده است ویژگی‌های دیپلماتیک یک کشور در حال توسعه را در مدار دیپلماسی توسعه واکاوی کند. این مطالعات در مجموع بر ضرورت اتخاذ رویکردی چندرشته‌ای، مشارکتی و راهبردمحور در طراحی مدل‌های خطمشی دیپلماسی توسعه تأکید داشته و بر این باورند که موفقیت در این عرصه، مستلزم تلفیق مؤثر ارزش‌ها، منافع و ظرفیت‌های نهادی در مقیاس جهانی است.

از منظر خطمشی‌گذاری عمومی، رویکرد چندبعدی بر این فرض استوار است که مسائل پیچیده عمومی را نمی‌توان در قلمرو یک دستگاه یا یک بخش سیاستی حل کرد و خطمشی‌ها باید هم‌زمان در ابعاد محتوایی گوناگون (اقتصادی، سیاسی-امنیتی، فرهنگی و فناورانه)، در سطوح مختلف حکمرانی (ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی) و میان بازیگران متنوع دولتی و غیردولتی هماهنگ شوند. ادبیات حکمرانی چندسطحی نشان می‌دهد که توزیع اقتدار تصمیم‌گیری میان سطوح و بازیگران گوناگون، مستلزم سازوکارهایی برای هماهنگی و پیوند میان آنهاست (Hooghe & Marks, 2003). به همین ترتیب، رویکرد «کل حکومت» بر هماهنگی افقی و عمودی دستگاه‌های دولتی برای غلبه بر پراکندگی و تداخل مأموریت‌ها تأکید دارد (Christensen & Lægreid, 2007).

کاربست این منطق در حوزه دیپلماسی توسعه به این معناست که خطمشی‌گذاری دیپلماسی توسعه نه مجموعه‌ای از اقدامات جداگانه دستگاه دیپلماسی، بلکه فراگردی شبکه‌ای و چندسطحی است که نهادهای اقتصادی، فرهنگی، علمی و امنیتی، بخش خصوصی و جامعه مدنی را در قالب منطقی مشترک به هم پیوند می‌دهد. این برداشت مفهومی، مبنای حساسیت نظری پژوهش حاضر در گردآوری و تحلیل داده‌ها قرار گرفته است.

¹. Bokhan & Zalizniuk

². Tkachenko

³. Landsberg

پیشینه داخلی

در سال‌های اخیر، مفهوم دیپلماسی توسعه به‌منزله یکی از مؤلفه‌های محوری در پیشبرد سیاست‌های خارجی، اقتصادی و فرهنگی کشورها مورد توجه قرار گرفته است و مطالعات متعددی از زاویه‌ای خاص به تبیین و تحلیل سازوکارها، چالش‌ها و ظرفیت‌های آن پرداخته‌اند. برای نمونه، اسدی (۲۰۲۰) با بهره‌گیری از روش نظریه داده‌بنیاد، الگویی پارادایمی را برای توسعه میزبانی رویدادهای ورزشی بین‌المللی در مناطق آزاد ایران، با تمرکز بر منطقه آزاد کیش طراحی کرد و بر نقش مؤلفه‌هایی همچون استفاده از ورزشکاران نخبه به‌منزله سفیران دیپلماسی تأکید نمود. بخشی چناری و همکاران (۲۰۲۱) نیز از طریق یک مطالعه کیفی، عوامل مؤثر بر توسعه دیپلماسی ورزشی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را شناسایی کردند و بر لزوم حمایت نهاد دیپلماسی، همکاری بین‌نهادی و ایجاد ساختارهای متمرکز تأکید داشتند.

امیدی و مرادی‌فر (۲۰۲۱) با تحلیل کیفی روایت‌های راهبردی ایالات متحده در مواجهه با چین در دوران پاندمی کووید-۱۹، ابعاد گفتمانی و خط‌مشی‌مبنای روایت‌های دیپلماسی عمومی آمریکا را برجسته ساختند. فرهنگی و همکاران (۲۰۱۴) نیز با تمرکز بر نقش رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، به تأثیر این ابزارها در تغییر چارچوب‌های دیپلماسی و روابط بین‌الملل پرداختند. در حوزه دیپلماسی اقتصادی، فرجی دیزجی و پورسلیمی (۲۰۲۰) با استفاده از داده‌های مقطعی، نقش نمایندگی‌های دیپلماتیک را در توسعه صادرات کشورها بررسی کردند و بر تفاوت اثرگذاری این نهادها در بخش‌های نفتی و غیرنفتی و نیز تفاوت‌های منطقه‌ای تأکید نمودند. از منظر دیپلماسی علمی نیز تسلیمی و همکاران (۲۰۱۷) الگویی سامان‌مند برای توسعه این نوع دیپلماسی ارائه داده و آن را ضرورتی در نظام خط‌مشی‌گذاری علمی کشور ارزیابی کردند.

داودی و همکاران (۲۰۲۰) با بهره‌گیری از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری، مدلی مفهومی برای مدیریت توسعه در ایران طراحی کرده‌اند که مبتنی بر بررسی تطبیقی تجارب کشورهای نوظهوری نظیر کره جنوبی، چین و هند است. این مدل در پنج بُعد کلیدی شامل توسعه اقتصادی، توسعه سیاسی، توسعه فرهنگی-اجتماعی، بوروکراسی و جهانی‌شدن و با ۳۲ زیرشاخص طراحی و از نظر خبرگان توسعه اعتبارسنجی شده است. نتایج نشان می‌دهد شاخص‌هایی همچون فاصله قدرت، کیفیت قوانین، شکل‌گیری احزاب، بومی‌سازی فناوری‌های وارداتی و نگرش نخبگان سیاسی به نظام بین‌الملل، در توسعه‌یافتگی کشورهای نوظهور نقشی اساسی ایفا کرده‌اند.

اکبرزاده و همکاران (۲۰۱۹) با بهره‌گیری از رویکرد داده‌بنیاد و در قالب آسیب‌شناسی رشد اقتصادی کشور، مهم‌ترین تنگناهای سرمایه‌گذاری در ایران را شناسایی کردند. یافته‌های این

پژوهش نشان می‌دهد ضعف ساختاری نظام بانکی، ناکارآمدی نهادهای دولتی و اشکالات موجود در نظام قضایی، از موانع اساسی رشد اقتصادی و توسعه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به شمار می‌روند و رفع این چالش‌ها مستلزم اصلاحات نهادی و ساختاری در عرصه‌های حقوقی، مالی و سیاست‌گذاری اقتصادی است.

در سطح نظری، واعظی و همکاران (۲۰۲۴) با رویکرد فراترکیب، چارچوبی برای هم‌راستایی سیاست خارجی و مدیریت توسعه ملی تبیین کرده‌اند. این مطالعه با بهره‌گیری از نظریه‌هایی چون نظام سینتروپیک جهانی، جهان‌گرایی انتقادی و مکتب کپنهاگ، تأکید دارد که توسعه ملی ایران نیازمند رویکردی چندبعدی در سیاست خارجی است. چارچوب پیشنهادی آنان ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، امنیت و صلح، و روابط دولت و بازار را به‌صورت درهم‌تنیده در نظر گرفته و بر ضرورت پیوند میان سیاست‌گذاری خارجی و مدیریت توسعه تأکید می‌کند.

در همین راستا، ملاجان و همکاران (۲۰۲۵) با رویکردی کیفی و مبتنی بر مرور نظام‌مند ادبیات، کوشیده‌اند چارچوبی جامع برای سیاست‌گذاری در حوزه دیپلماسی توسعه ارائه دهند. این پژوهش با تحلیل نهایی ۲۳ مقاله منتخب از میان ۲۱۰ منبع، به شناسایی پیش‌زمینه‌ها، راهبردها، پیامدها و شرایط مداخله‌گر در فراگرد دیپلماسی توسعه پرداخته است. چارچوب پیشنهادی آنان، دیپلماسی توسعه را پدیده‌ای چندبعدی شامل دیپلماسی زیست‌محیطی، عمومی، اقتصادی و همکاری‌های توسعه‌ای دانسته و بر نقش مؤلفه‌هایی چون قدرت نرم، ثبات سیاسی، مسئولیت اجتماعی بنگاه‌ها و سبک‌های رهبری در سطح ملی، و عواملی چون سیاست‌های ژئوپلیتیکی، سرمایه‌گذاری خارجی و منافع سیاست خارجی در سطح بین‌المللی تأکید می‌کند.

این پژوهش، ضمن تفکیک راهبردهای دیپلماسی توسعه به ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فناورانه، بر پیامدهایی چون ارتقای تصویر بین‌المللی، خلق فرصت‌های توسعه، رشد اقتصادی و انتقال دانش تأکید دارد. یافته‌های این تحقیق، در امتداد سایر مطالعات پیشین، بر لزوم طراحی سیاست‌های جامع، چندسطحی و آینده‌نگر در زمینه دیپلماسی توسعه دلالت دارد.

پیشینه خارجی

دیوید^۱ (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای تطبیقی در نیجریه، بر اهمیت رویکرد سه‌بعدی «توسعه، دیپلماسی و دفاع» برای مقابله با شورشگری و بازسازی پس از جنگ تأکید کرده و آن را راهبردی جامع در مواجهه با بحران‌ها دانسته است. پژوهش مابی و لیو^۲ (۲۰۲۳) نیز بر اهمیت مشارکت‌های

^۱. David

^۲. Mabee & Liu

توسعه‌ای چندجانبه و تأثیر آن‌ها بر بهبود روابط دو کشور در زمینه تاریخی پروژه‌های مشترک چین و کانادا تمرکز داشته است. مارتین گارسیا^۱ (۲۰۲۳) با تحلیل اسناد تاریخی دهه ۱۹۶۰ اسپانیا، نقش برنامه‌های دیپلماسی عمومی ایالات متحده را در جهت‌دهی به مسیر توسعه این کشور بررسی کرد و آن را ابزاری برای ترویج سرمایه‌داری و همسویی راهبردی دانست.

هاجداوکیویچ و پرا^۲ (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای کیفی، به بازتعریف نقش دیپلماسی بازرگانی در مواجهه با تحولات جهانی پرداختند و حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط را یکی از مأموریت‌های محوری آن معرفی کردند. پترنل و گرس^۳ (۲۰۲۱) با رویکرد کمی، اثربخشی مدل دیپلماسی اقتصادی کرواسی را تحلیل کرده و رابطه مثبت آن با صادرات کشور را تأیید نمودند. همچنین زمانوا^۴ (۲۰۲۰) به بررسی تحولات دیپلماسی اقتصادی در عصر تجارت الکترونیک پرداخت و به ظهور الگوهای جدید و پیچیده‌ای از این دیپلماسی اشاره کرد.

رگمی^۵ (۲۰۱۹) با تحلیل موردی توسعه جاده‌ای چین در نپال، نقش دیپلماسی توسعه در جهت‌دهی به کمک‌های خارجی را از منظر مردم‌محور بررسی کرد. زیلینسکا^۶ (۲۰۱۶) دیپلماسی توسعه را در چارچوب دیپلماسی عمومی تبیین کرده و بر نقش آن در تحقق اهداف سیاست خارجی تأکید نمود. پیگمن^۷ (۲۰۱۴) با بازخوانی مفهوم توسعه، آن را در قالب توانمندسازی آزادی‌های بنیادین و در چارچوبی فراگیر از مراوده بازیگران دولتی و غیردولتی بازتعریف کرد. سانر و ساپینزا^۸ (۲۰۱۲) نیز با تمرکز بر تجربه سازمان بین‌المللی کار، بر لزوم تقویت مشارکت‌های چندبخشی و عبور از رویکردهای سنتی در چارچوب راهبردهای کاهش فقر تأکید کردند.

در سال‌های اخیر، مطالعات جدید ابعاد نوظهور و پیچیده‌تری از دیپلماسی توسعه را برجسته ساخته‌اند. برای نمونه، وو^۹ (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای کیفی با تمرکز بر تجربه چین در کنیا، با به چالش کشیدن نگاه دولت‌محور در دیپلماسی عمومی، نشان می‌دهد که شرکت‌های چینی در تعامل با دولت، نقشی فعال و مستقل در پیشبرد اهداف دیپلماسی توسعه ایفا می‌کنند. این پژوهش با

1. Martín García

2. Hajdukiewicz & Pera

3. Peternel & Grešš

4. Zemanová

5. Regmi

6. Zielińska

7. Pigman

8. Saner & Sapienza

9. Wu

برجسته‌سازی مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها (CSR) به‌عنوان ابزاری برای قدرت نرم، بر چندکنشگری و شبکه‌ای بودن دیپلماسی توسعه تأکید دارد و نشان می‌دهد که تحقق اهداف توسعه‌ای، مستلزم مشارکت هم‌زمان بازیگران دولتی و غیردولتی است.

مجموعه‌ای از مطالعات انجام‌شده درباره نپال نیز تصویری گویا از دیپلماسی توسعه در کشورهای در حال توسعه و کوچک ارائه می‌دهد. خانال^۱ (۲۰۲۳) با تحلیل تغییرات نظم ژئوپلیتیکی جهانی، دیپلماسی توسعه نپال را عرصه‌ای برای موازنه‌گری میان قدرت‌های منطقه‌ای، به‌ویژه هند و چین، می‌داند و بر نقش اصلاحات داخلی، تقویت ظرفیت نهادی و حکمرانی مطلوب در موفقیت این دیپلماسی تأکید می‌کند. لوهانی^۲ (۲۰۲۳) نیز دیپلماسی توسعه را راهبردی کلیدی برای غلبه نپال بر محدودیت‌های ساختاری نظیر محصوربودن در خشکی و کم‌توسعه‌یافتگی دانسته و بر ضرورت هماهنگی مؤثر میان دولت و بخش خصوصی در حوزه‌هایی چون تجارت، سرمایه‌گذاری و گردشگری تأکید دارد.

شرستا^۳ (۲۰۲۳) با تمرکز بر روابط نپال و ژاپن، نشان می‌دهد که کمک‌های توسعه‌ای هدفمند، به‌ویژه در حوزه علم و فناوری، می‌تواند به تقویت روابط دوجانبه و توسعه پایدار منجر شود. باتارای^۴ (۲۰۲۳) دیپلماسی توسعه را عنصری کلیدی در حفظ تحول دموکراتیک نپال دانسته و بر هم‌راستایی سیاست خارجی، رشد اقتصادی و انسجام سیاسی تأکید می‌کند. همچنین اوپادهیا^۵ (۲۰۲۳) با بررسی نقش فدرالیسم نشان می‌دهد که ساختارهای حکمرانی چندسطحی می‌توانند فرصت‌های تازه‌ای برای دیپلماسی توسعه فراهم آورند، مشروط بر آنکه هماهنگی نهادی و مالی میان سطوح مختلف حکومت به‌درستی مدیریت شود.

در سطح کلان‌تر، گلراجانی و همکاران^۶ (۲۰۲۰) با تحلیل تحولات دیپلماسی توسعه در کشورهای با درآمد متوسط، بر گذار این مفهوم از الگوی سنتی کمک‌محور به رویکردی راهبردی، چندوجهی و مشارکت‌محور تأکید می‌کنند. به‌زعم آنان، دیپلماسی توسعه معاصر ترکیبی از دیپلماسی عمومی، اقتصادی و شراکت‌های راهبردی است که اگرچه فرصت‌های جدیدی ایجاد

^۱. Khanal

^۲. Lohani

^۳. Shrestha

^۴. Bhattarai

^۵. Upadhyaya

^۶. Gulrajani et al.

می‌کند، در عین حال با چالش‌هایی نظیر ناهماهنگی نهادی و تداخل مأموریت‌ها همراه است؛ امری که ضرورت طراحی مدل‌های خط‌مشی‌گذاری منسجم و یکپارچه را بیش از پیش برجسته می‌سازد. اسسور و همکاران^۱ (۲۰۲۲) نیز با بررسی دیپلماسی توسعه چین در آفریقا نشان می‌دهند که کارایی کمک‌های توسعه‌ای به‌شدت تحت تأثیر عوامل نهادی داخلی کشور دریافت‌کننده، از جمله کیفیت حکمرانی، شفافیت، پاسخگویی و مدیریت بدهی قرار دارد. این مطالعه بر نقش شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر در موفقیت یا ناکامی دیپلماسی توسعه تأکید کرده و نشان می‌دهد که بدون اصلاحات نهادی و سیاست‌گذاری هوشمند، حتی منابع گسترده توسعه‌ای نیز به نتایج برد-برد منجر نخواهند شد.

جمع‌بندی پیشینه و شکاف پژوهشی

این پیشینه پژوهشی گسترده نشان می‌دهد که دیپلماسی توسعه در قالب‌های متنوعی چون دیپلماسی ورزشی، اقتصادی، علمی، عمومی و بازرگانی تبلور یافته و رویکردهای متنوعی برای تحقق اهداف توسعه‌ای و خط‌مشی‌گذاری در روابط خارجی ارائه شده است. با این حال، بررسی نظام‌مند پیشینه‌ها نشان می‌دهد که اغلب مطالعات پیشین یا بر یک بُعد خاص از دیپلماسی توسعه (نظیر دیپلماسی اقتصادی، عمومی، ورزشی یا کمک‌های توسعه‌ای) تمرکز داشته‌اند، یا در قالب مطالعات موردی و توصیفی در سطح یک کشور یا یک رابطه دوجانبه انجام شده‌اند. افزون بر این، بخش عمده‌ای از این پژوهش‌ها فاقد مدلی جامع برای خط‌مشی‌گذاری‌اند که بتواند به‌صورت یکپارچه، شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای دیپلماسی توسعه را تبیین کند.

نوآوری پژوهش حاضر در چند محور قابل تبیین است: نخست، این پژوهش با تمرکز بر جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان کشوری با ویژگی‌های ژئوپلیتیکی، ایدئولوژیک و نهادی متمایز، خلأ موجود در ادبیات مربوط به مدل‌سازی بومی دیپلماسی توسعه را پوشش می‌دهد. دوم، برخلاف بسیاری از مطالعات پیشین که به تحلیل توصیفی بسنده کرده‌اند، این تحقیق با بهره‌گیری از روش نظریه داده‌بنیاد سامان‌مند، به طراحی مدل پارادایمی خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه مبتنی بر داده‌های میدانی و دیدگاه خبرگان می‌پردازد. سوم، پژوهش حاضر دیپلماسی توسعه را نه مجموعه‌ای از اقدامات پراکنده، بلکه فراگردی خط‌مشی‌گذارانه و چندبعدی شامل ابعاد اقتصادی، امنیتی، فرهنگی، نهادی و فناورانه مفهوم‌سازی می‌کند و روابط میان این ابعاد را تبیین می‌نماید.

¹. Assessor et al.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از حیث جهت‌گیری، توسعه‌ای-کاربردی و از نظر رویکرد، کیفی است. به‌منظور دستیابی به هدف پژوهش، یعنی طراحی مدل خطمشی‌گذاری دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران با رویکردی چندبعدی، از روش نظریه داده‌بنیاد سامان‌مند با الگوی اشتراوس و کوربین استفاده شده است. به‌کارگیری این روش با هدف سازمان‌دهی نظام‌مند مفاهیم، تبیین روابط میان آن‌ها و بازساخت یک مدل مفهومی بومی در حوزه خطمشی‌گذاری دیپلماسی توسعه صورت گرفته است. رویکرد سامان‌مند اشتراوس و کوربین به دلیل برخورداری از رویه‌های مشخص کدگذاری و ارائه قالب «مدل پارادایمی» برای پیوند مقوله‌ها، با هدف پژوهش که طراحی مدلی خطمشی‌گذارانه و قابل‌کاربست است، سازگاری دارد (Strauss & Corbin, 1998).

جامعه پژوهش شامل خبرگان حوزه دیپلماسی توسعه، خطمشی‌گذاری عمومی و روابط بین‌الملل بود که دیپلمات‌ها، خطمشی‌گذاران، استادان دانشگاه و متخصصان این حوزه را در بر می‌گرفت. مشارکت‌کنندگان با استفاده از روش نمونه‌گیری قضاوتی و هدفمند انتخاب شدند. معیارهای ورود مشارکت‌کنندگان به پژوهش عبارت بود از: برخورداری از مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد یا بالاتر و داشتن دست‌کم پنج سال سابقه فعالیت حرفه‌ای مرتبط با حوزه دیپلماسی، سیاست خارجی یا خطمشی‌گذاری عمومی.

فرآگرد گردآوری داده‌ها تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت. برای پایش اشباع نظری، توزیع مفاهیم استخراج‌شده در میان مصاحبه‌ها پس از هر مصاحبه بررسی شد. در مصاحبه‌های یازدهم و دوازدهم، داده‌های جدید به تولید مفاهیم تازه منجر نشد و کدهای استخراج‌شده روایتی تکراری از کدهای پیشین بود؛ از این‌رو، با انجام ۱۲ مصاحبه، گردآوری داده‌ها متوقف شد. برای حفظ محرمانگی، مشارکت‌کنندگان با کدهای P1 تا P12 معرفی شده‌اند و ویژگی‌های آنان در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول شماره ۱: ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان

کد مشارکت‌کننده	تحصیلات	سابقه کار مرتبط (سال)	کل سابقه کاری (سال)
P1	کارشناسی ارشد	۱۲	۱۵
P2	دکتری	۱۵	۱۸
P3	کارشناسی ارشد	۱۷	۲۰
P4	دکتری	۱۵	۱۷
P5	دکتری	۱۹	۲۲

کد مشارکت‌کننده	تحصیلات	سابقه کار مرتبط (سال)	کل سابقه کاری (سال)
P6	دکتری	۲۳	۲۵
P7	دکتری	۲۱	۲۴
P8	دکتری	۲۲	۲۵
P9	کارشناسی ارشد	۱۵	۱۸
P10	دکتری	۱۲	۱۵
P11	دکتری	۱۸	۲۰
P12	کارشناسی ارشد	۱۳	۱۵

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود. برای اطمینان از روایی محتوایی پروتکل مصاحبه، از نظرات استادان دانشگاه و خبرگان حوزه دیپلماسی توسعه استفاده شد و پروتکل مصاحبه پس از چند مرحله بازبینی و اصلاح نهایی گردید. پرسش محوری مصاحبه‌ها ناظر بر این بود که مدل خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران باید چگونه باشد و قلمرو موضوعی پژوهش نیز حوزه خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه بود. پس از انجام هر مصاحبه، متن آن به‌طور کامل پیاده‌سازی و برای تحلیل آماده شد.

روش و ابزار تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌ها با روش تحلیل نظریه داده‌بنیاد سامان‌مند اشتراوس و کوربین و در سه مرحله متوالی و رفت‌وبرگشتی انجام شد (Strauss & Corbin, 1998). در مرحله کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها سطر به سطر بررسی و گزاره‌های معنادار در قالب کدهای اولیه برچسب‌گذاری شد؛ سپس کدهای هم‌معنا با مقایسه مداوم در قالب مفاهیم ادغام و مفاهیم هم‌خانواده در قالب مقوله‌ها دسته‌بندی شدند.

در مرحله کدگذاری محوری، مقوله‌ها بر اساس الگوی پارادایمی در شش جزء پدیده محوری، شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها سازمان‌دهی و روابط میان آن‌ها مشخص شد. در مرحله کدگذاری انتخابی، مقوله مرکزی انتخاب شد و با نگارش خط داستان و صورت‌بندی قضایای نظری، سایر مقوله‌ها حول آن یکپارچه شدند. ابزار تحلیل داده‌ها نرم‌افزار MAXQDA بود که برای کدگذاری متون، مدیریت و ادغام کدها، ردیابی منبع هر کد در مصاحبه‌ها و ترسیم شبکه روابط مقوله‌ها به کار رفت.

به‌منظور بررسی پایایی فرآگرد کدگذاری، از ضریب توافق بین کدگذاران (ضریب کاپا) استفاده شد. بر اساس معیارهای روش‌شناختی، مقدار ضریب کاپای بالاتر از ۰,۶۰ نشان‌دهنده پایایی قابل قبول است و مقادیر بالاتر از ۰,۸۰ بیانگر توافق تقریباً کامل است (Landis & Koch, 1977). در این پژوهش، مقدار ضریب کاپا ۰,۸۳ محاسبه شد که بیانگر پایایی مطلوب و انسجام فرآگرد تحلیل داده‌ها در چارچوب روش نظریه داده‌بنیاد است.

یافته‌های پژوهش

در این بخش، یافته‌های حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها بر اساس رویکرد سامان‌مند اشتراوس و کوربین، به ترتیب در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی ارائه می‌شود.

کدگذاری باز

در مرحله کدگذاری باز، متن ۱۲ مصاحبه به‌صورت سطر به‌سطر تحلیل شد و در مجموع ۱۵۳ کد اولیه استخراج گردید. با غربالگری کدها، حذف کدهای نامرتبط و ادغام کدهای هم‌معنا بر پایه مقایسه مداوم، این کدها در قالب ۸۱ مفهوم سامان یافتند و مفاهیم هم‌خانواده نیز در ۱۷ مقوله دسته‌بندی شدند. جدول ۲ نمونه‌ای از فرآگرد کدگذاری باز را نشان می‌دهد که در آن، گزاره‌های مصاحبه‌شوندگان ابتدا به کدهای اولیه و سپس به مفاهیم و مقوله‌ها تبدیل شده‌اند.

جدول شماره ۲: نمونه‌ای از فرآگرد کدگذاری باز

گزاره مصاحبه (مشارکت‌کننده)	کد اولیه	مفهوم	مقوله
دیپلماسی فرهنگی، نقش مهمی در تقویت تصویر بین‌المللی ایران دارد. ترویج زبان و فرهنگ فارسی، توسعه روابط علمی و دانشگاهی، تبادل هنری و فرهنگی و معرفی دستاوردهای فرهنگی ایران، می‌تواند به درک متقابل و تقویت روابط با دیگر کشورها کمک کند. همچنین، توجه به دیپلماسی عمومی و ارتباط مستقیم با جوامع خارجی، از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، می‌تواند تأثیر بسزایی در بهبود تصویر ایران در جهان داشته باشد. (P3)	تقویت تصویر بین‌المللی ایران	بهبود تصویر ایران در جهان	پیامدهای فرهنگی و اجتماعی
توسعه دیپلماسی علمی، فرهنگی و رسانه‌ای	ترویج زبان و فرهنگ فارسی	تبادل فرهنگی و دیپلماسی علمی	توسعه دیپلماسی علمی، فرهنگی و رسانه‌ای
	توسعه روابط علمی و دانشگاهی	توسعه روابط دانشگاهی و شبکه‌نخبگان	
	تبادل هنری و فرهنگی	تبادل فرهنگی و دیپلماسی علمی	
	ارتباط مستقیم با جوامع خارجی از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی	دیپلماسی رسانه‌ای و دیجیتال	
حوزه حکمرانی و نظام اداری، نقش زیرساختی در موفقیت دیپلماسی توسعه دارد. این بخش باید بر بهبود هماهنگی بین دستگاه‌های دولتی و نهادهای خارجی	بهبود هماهنگی بین دستگاه‌های دولتی و نهادهای متولی سیاست خارجی	هماهنگی بین دستگاه‌های دولتی	سطح هماهنگی و کارآمدی نهادی

مقوله	مفهوم	کد اولیه	گزاره مصاحبه (مشارکت‌کننده)
	تقویت شفافیت، پاسخگویی و نظام ارزیابی عملکرد	ارتقای شفافیت و پاسخگویی نهادهای دیپلماتیک	متولی سیاست خارجی تمرکز داشته باشد. از جمله گزاره‌های محوری می‌توان به ضرورت اصلاح ساختارها و فراگردهای بوروکراتیک، ارتقای شفافیت و پاسخگویی نهادهای دیپلماتیک، استفاده از فناوری‌های نوین در عرصه حکمرانی دیپلماسی و تعریف مکانیزم‌های اجرایی مناسب برای سیاست‌های توسعه اشاره کرد. همچنین، آموزش و تربیت نیروهای دیپلماتیک متخصص با مهارت‌های نوین مذاکره و مدیریت بین‌المللی، برای پیشبرد اهداف توسعه ضروری است. (P10)
	اصلاح ساختار اداری	اصلاح ساختارها و فراگردهای بوروکراتیک	
توانمندی منابع انسانی و فناوریانه	بهره‌گیری از فناوری‌های نوین	استفاده از فناوری‌های نوین در عرصه حکمرانی دیپلماسی	
	آموزش و توانمندسازی دیپلمات‌ها	آموزش و تربیت نیروهای دیپلماتیک متخصص	

چنان‌که جدول ۲ نشان می‌دهد، یک گزاره واحد می‌تواند به مفاهیمی متعلق به اجزای مختلف مدل پارادایمی اشاره داشته باشد؛ برای مثال، گزاره مشارکت‌کننده P3 هم‌زمان به یک راهبرد (توسعه دیپلماسی علمی، فرهنگی و رسانه‌ای) و یک پیامد (بهبود تصویر ایران در جهان) اشاره دارد. این ویژگی، ضرورت تفکیک تحلیلی مفاهیم در مرحله کدگذاری محوری را آشکار می‌سازد.

کدگذاری محوری

در مرحله کدگذاری محوری، ۱۷ مقوله حاصل از کدگذاری باز بر اساس الگوی پارادایمی اشتراوس و کوربین در قالب اجزای مدل سازمان‌دهی شدند و روابط میان آن‌ها با رفت‌وبرگشت مداوم میان داده‌ها و مقوله‌ها مشخص شد. جدول ۳ نتایج کدگذاری باز و محوری را همراه با منبع هر مفهوم (کد مشارکت‌کنندگان) و فراوانی آن نشان می‌دهد. در ادامه، هر یک از اجزای مدل پارادایمی تحلیل می‌شود.

جدول شماره ۳: نتایج کدگذاری باز و محوری: مفاهیم، مقوله‌ها و اجزای مدل پارادایمی

جزء مدل پارادایمی	مقوله	مفهوم	منابع (مشارکت‌کنندگان)	فراوانی
پدیده محوری	خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران			
شرایط علی	الزامات ارتقای جایگاه ایران در نظام بین‌الملل	ارتقاء جایگاه اقتصادی ایران در نظام بین‌الملل	P5, P10	۲
		تقویت جایگاه ایران در زنجیره تأمین جهانی	P6, P7, P8	۳
		ارتقای جایگاه ایران در روابط بین‌الملل	P6	۱
		مراوده سازنده با قدرت‌های جهانی	P6, P9, P12	۳
		بهبود تصویر ایران در جهان	P4, P12	۲

جزء مدل پارادایمی	مقوله	مفهوم	منابع (مشارکت‌کنندگان)	فراوانی
فشارها و محدودیت‌های محیط بین‌المللی		تقویت قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران	P10, P12	۲
		حفظ تعادل در روابط خارجی	P6	۱
	فشارها و محدودیت‌های محیط بین‌المللی	خط‌مشی‌گذاری‌های هوشمند برای مقابله با تحریم‌ها	P5, P6, P8, P9	۴
		مدیریت تعارضات و کاهش اصطکاک با قدرت‌های بزرگ	P2, P5	۲
		مقابله با تصویرسازی منفی در رسانه‌های بین‌المللی	P2, P3	۲
		تدوین راهبردهای مقابله با جنگ شناختی و عملیات رسانه‌ای	P10, P11, P12	۳
		مقابله با اسلام‌هراسی و اشکال تبعیض و نژادپرستی	P4, P6, P11	۳
	نیازهای توسعه‌ای و اقتصاد مقاومتی	تدوین راهبردهای دیپلماسی توسعه در راستای اقتصاد مقاومتی	P10, P11, P12	۳
		افزایش توانمندی داخلی در اقتصاد مقاومتی	P10, P11, P12	۳
		تنوع‌بخشی به اقتصاد و کاهش وابستگی به نفت	P1, P5, P11	۳
		توسعه صادرات غیرنفتی	P1, P3, P5, P6, P9, P12	۶
		ایجاد ثبات اقتصادی داخلی	P3	۱
شرایط زمینه‌ای	ساختار ژئوپلیتیکی و منطقه‌ای	توجه به ملاحظات ژئوپلیتیکی	P7, P11	۲
		تقویت روابط با کشورهای همسایه و منطقه	P3, P5, P8, P10, P11	۵
		امنیت انرژی و ترانزیت	P5, P12	۲
		ثبات سیاسی منطقه‌ای	P7, P9, P12	۳
		دیپلماسی انرژی و دیپلماسی آب	P2, P8, P9, P10	۴
	بسترهای نهادی و قانونی داخلی	بسترهای قانونی جذب سرمایه‌گذاری	P1, P10, P11	۳
		ثبات سیاسی داخلی	P7, P9, P12	۳
		پایداری امنیت داخلی	P2	۱
		حفظ استقلال و تمامیت ارضی	P1, P4, P7, P8	۴
		تأکید بر حفظ حاکمیت ملی	P3	۱

جزء مدل پارادایمی	مقوله	مفهوم	منابع (مشارکت‌کنندگان)	فراوانی
	ظرفیت‌های فرهنگی و تمدنی ایران	ظرفیت‌های فرهنگی، تمدنی و تاریخی ایران	P1, P12	۲
		حفظ و ترویج میراث فرهنگی و معنوی	P1	۱
		توجه به تنوع فرهنگی و قومی در داخل	P1	۱
		فرهنگ ناظر بر منافع ملی در دیپلماسی	P7, P8	۲
شرایط مداخله‌گر	سطح هماهنگی و کارآمدی نهادی	هماهنگی بین دستگاه‌های دولتی	P3, P4, P5, P6, P9, P10, P11, P12	۸
		یکپارچگی نهادی	P2	۱
		اصلاح ساختار اداری	P6, P10	۲
		ساده‌سازی و تسهیل فراگردهای اداری	P1, P2, P4	۳
		چابک‌سازی دستگاه دیپلماسی	P6	۱
		تقویت شفافیت، پاسخگویی و نظام ارزیابی عملکرد	P1, P2, P4, P6, P9, P10, P12	۷
	توانمندی منابع انسانی و فناورانه	آموزش و توانمندسازی دیپلمات‌ها	P3, P4, P7, P10	۴
		توسعه ظرفیت‌های نیروی انسانی	P9, P11	۲
		بهره‌گیری از فناوری‌های نوین	P1, P2, P3, P6, P10, P11	۶
		دیپلماسی هوش مصنوعی و سایبری	P2, P4, P6	۳
		داده‌کاوی و تحلیل کلان‌داده‌ها	P2, P12	۲
	نقش آفرینی بخش خصوصی و جامعه مدنی	مشارکت بخش خصوصی و جامعه مدنی	P1, P4	۲
		نقش شرکت‌های خصوصی	P4, P5, P9	۳
		تقویت دیپلماسی پارلمانی و مردمی	P6	۱
		بهره‌گیری از ظرفیت ایرانیان خارج از کشور	P2	۱
راهنماها	توسعه دیپلماسی اقتصادی و مالی	تقویت دیپلماسی اقتصادی	P2, P11, P12	۳
		توسعه تجارت خارجی و تسهیل تجارت	P4, P6, P9, P10, P11	۵
		تنوع‌بخشی به شرکای تجاری	P2, P5, P6	۳
		توسعه پیمان‌های پولی، تجاری و سرمایه‌گذاری	P4, P5, P9	۳
		جذب سرمایه‌گذاری خارجی	P1, P2, P3, P4, P5, P9, P10, P11, P12	۹
		توسعه ابزارهای مالی نوین	P3, P10	۲

جزء مدل پارادایمی	مقوله	مفهوم	منابع (مشارکت‌کنندگان)	فراوانی
		ایجاد مراکز مالی بین‌المللی و صندوق‌های مشترک	P9, P11, P12	۳
		توسعه زیرساخت‌های اقتصادی، لجستیکی، انرژی و مالی	P1, P4, P6, P9, P11	۵
	توسعه دیپلماسی علمی، فرهنگی و رسانه‌ای	تبادل فرهنگی و دیپلماسی علمی	P1, P2, P4, P5, P10, P11	۶
		توسعه روابط دانشگاهی و شبکه‌های نخبگان	P1, P3, P4, P5, P6, P9, P11	۷
		دیپلماسی رسانه‌ای و دیجیتال	P2, P3, P9, P11	۴
		تقویت برند ملی ایران	P2, P3, P5, P6, P7	۵
		گردشگری فرهنگی، مذهبی و ترکیبی	P1, P10	۲
		گفت‌وگوی بین‌ادیان و میان‌فرهنگی	P4	۱
		ارتقاء دیپلماسی امنیتی	P2	۱
	توسعه دیپلماسی امنیتی و چندجانبه‌گرایی	تقویت همکاری‌های امنیتی منطقه‌ای و بین‌المللی	P1, P4	۲
		حضور فعال در سازمان‌های بین‌المللی	P4	۱
		نهادینه‌سازی ائتلاف‌های منطقه‌ای	P1, P3	۲
		میانجی‌گری فعال و حل مسالمت‌آمیز اختلافات	P3, P11, P12	۳
	هوشمندسازی و نوآوری در دیپلماسی	دیجیتالی‌سازی فراگردهای دیپلماتیک	P9, P11, P12	۳
		دیپلماسی استراتژی	P1, P6, P11	۳
		اقتصاد دیجیتال و تجارت الکترونیک	P11, P12	۲
		بهره‌گیری از رمزارزها و بلاکچین	P7, P8	۲
پیامدها	پیامدهای اقتصادی	رشد صادرات و سرمایه‌گذاری	P4, P12	۲
		افزایش تاب‌آوری اقتصادی	P3, P11, P12	۳
		تقویت جایگاه ایران در اقتصاد جهانی	P6, P7, P8	۳
	پیامدهای سیاسی-امنیتی	تقویت امنیت ملی و منطقه‌ای	P3, P6, P10	۳
		افزایش قدرت بازدارندگی دیپلماتیک	P9	۱
		ثبات سیاسی داخلی و منطقه‌ای	P7, P9, P12	۳
	پیامدهای فرهنگی	بهبود تصویر ایران در جهان	P1, P2, P3, P5, P9, P11	۶

جزء مدل پارادایمی	مقوله	مفهوم	منابع (مشارکت‌کنندگان)	فراوانی
	و اجتماعی	افزایش شناخت متقابل ملتها	P4	۱
		تقویت قدرت نرم و تعاملات فرهنگی	P10, P12	۲
	پیامدهای نهادی و حکمرانی	افزایش بهره‌وری و کارآمدی حکمرانی خارجی	P1, P4, P7	۳
		نهادینه‌سازی شفافیت و پاسخگویی	P1, P2, P4, P6, P9, P10, P12	۷
		ارتقای کیفیت خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه	P3, P5, P6, P12	۴

پدیده محوری. پدیده محوری این پژوهش «خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران» است؛ یعنی فراگردی که طی آن اهداف توسعه ملی به اولویت‌ها، ابزارها و برنامه‌های کنشگری خارجی کشور ترجمه می‌شود. الگوی کدهای استخراج‌شده نشان می‌دهد که این پدیده نه مأموریتی انحصاری برای دستگاه دیپلماسی، بلکه عرصه‌ای میان‌بخشی است که دستگاه‌های اقتصادی، فرهنگی، علمی و امنیتی و نیز بخش خصوصی و جامعه مدنی را درگیر می‌کند؛ برداشتی که با منطق رویکرد چندبعدی به خط‌مشی‌گذاری هم‌خوانی دارد.

شرایط علی. شرایط علی شامل سه مقوله «الزامات ارتقای جایگاه ایران در نظام بین‌الملل»، «فشارها و محدودیت‌های محیط بین‌المللی» و «نیازهای توسعه‌ای و اقتصاد مقاومتی» با ۱۷ مفهوم است. مقوله فشارها و محدودیت‌های محیط بین‌المللی بیشترین پوشش را در میان مشارکت‌کنندگان داشته است (۱۰ نفر از ۱۲ نفر) و مفاهیمی چون خط‌مشی‌گذاری هوشمند برای مقابله با تحریم‌ها، مقابله با جنگ شناختی و مقابله با تصویرسازی منفی رسانه‌ای را در بر می‌گیرد. در مقوله نیازهای توسعه‌ای نیز مفهوم «توسعه صادرات غیرنفتی» با اشاره ۶ مشارکت‌کننده، پرتکرارترین مفهوم است.

مقوله الزامات ارتقای جایگاه ایران در نظام بین‌الملل با ۷ مفهوم، متنوع‌ترین مقوله این جزء است و از ارتقای جایگاه اقتصادی و حضور در زنجیره تأمین جهانی تا تقویت قدرت نرم و حفظ تعادل در روابط خارجی را پوشش می‌دهد. مقایسه این سه مقوله نشان می‌دهد که شرایط علی دیپلماسی توسعه در ایران ماهیتی دوگانه دارد: از یک‌سو، ضرورتی تدافعی برای مدیریت فشارها و محدودیت‌های بیرونی و از سوی دیگر، ضرورتی ایجابی برای تأمین نیازهای توسعه‌ای و ارتقای جایگاه بین‌المللی.

شرایط زمینه‌ای. شرایط زمینه‌ای شامل سه مقوله «ساختار ژئوپلیتیکی و منطقه‌ای»، «بسترهای نهادی و قانونی داخلی» و «ظرفیت‌های فرهنگی و تمدنی ایران» با ۱۴ مفهوم است. در

مقوله ژئوپلیتیکی، «تقویت روابط با کشورهای همسایه و منطقه» (۵ مشارکت‌کننده) و «دیپلماسی انرژی و دیپلماسی آب» (۴ مشارکت‌کننده) برجسته‌ترند و در مقوله نهادی-قانونی، «حفظ استقلال و تمامیت ارضی» و «بسترهای قانونی جذب سرمایه‌گذاری» بیشترین تکرار را دارند.

این شرایط، ویژگی‌های نسبتاً پایدار ساختاری‌اند که دامنه راهبردهای امکان‌پذیر را تعیین می‌کنند. نکته قابل تأمل آن است که مقوله ظرفیت‌های فرهنگی و تمدنی، با اشاره تنها ۴ مشارکت‌کننده، کمترین پوشش را در این جزء داشته است؛ این امر نشان می‌دهد که این ظرفیت در نگاه خبرگان، بیشتر سرمایه‌ای بالقوه تلقی می‌شود تا پیش‌رانی فعال در خط‌مشی‌گذاری کنونی.

شرایط مداخله‌گر. شرایط مداخله‌گر شامل سه مقوله «سطح هماهنگی و کارآمدی نهادی»، «توانمندی منابع انسانی و فناوریانه» و «نقش‌آفرینی بخش خصوصی و جامعه مدنی» با ۱۵ مفهوم است. مفهوم «هماهنگی بین دستگاه‌های دولتی» با اشاره ۸ نفر از ۱۲ مشارکت‌کننده، پرتکرارترین مفهوم در میان همه شرایط (علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر) است و پس از آن «تقویت شفافیت، پاسخگویی و نظام ارزیابی عملکرد» (۷ مشارکت‌کننده) و «بهره‌گیری از فناوری‌های نوین» (۶ مشارکت‌کننده) قرار دارند.

در مقابل، مقوله نقش‌آفرینی بخش خصوصی و جامعه مدنی با ۷ مورد اشاره، کمترین فراوانی را در این جزء دارد. این الگو نشان می‌دهد که از دید خبرگان، گلوگاه اصلی اجرای راهبردهای دیپلماسی توسعه، پراکندگی نهادی و ضعف هماهنگی درون حاکمیت است و شرایط مداخله‌گر، بسته به وضعیت خود، می‌توانند اثر راهبردها را تقویت یا تضعیف کنند.

راهبردها. راهبردها با چهار مقوله و ۲۳ مفهوم، غنی‌ترین جزء مدل‌اند. «توسعه دیپلماسی اقتصادی و مالی» با ۳۳ مورد اشاره، پرتکرارترین مقوله کل مدل است و مفهوم «جذب سرمایه‌گذاری خارجی» با اشاره ۹ نفر از ۱۲ مشارکت‌کننده، پرتکرارترین مفهوم کل داده‌هاست. «توسعه دیپلماسی علمی، فرهنگی و رسانه‌ای» (۲۵ مورد اشاره) در رتبه بعد قرار دارد و مفاهیم «توسعه روابط دانشگاهی و شبکه‌نخبگان» (۷ مشارکت‌کننده) و «تقویت برند ملی ایران» (۵ مشارکت‌کننده) در آن برجسته‌اند.

دو مقوله «توسعه دیپلماسی امنیتی و چندجانبه‌گرایی» و «هوشمندسازی و نوآوری در دیپلماسی» فراوانی کمتری دارند، اما مفاهیمی متمایز چون میانجی‌گری فعال، نهادینه‌سازی ائتلاف‌های منطقه‌ای و بهره‌گیری از رمازرها و بلاکچین را در بر می‌گیرند. بدین ترتیب، راهبردها سلسله‌مراتبی از اولویت را نشان می‌دهند: راهبرد اقتصادی به‌عنوان هسته، راهبرد علمی-فرهنگی به‌عنوان پشتیبان قدرت نرم و راهبردهای امنیتی و هوشمندسازی به‌عنوان مکمل و تسهیل‌گر.

پیامدها. پیامدها شامل چهار مقوله «پیامدهای اقتصادی»، «پیامدهای سیاسی-امنیتی»، «پیامدهای فرهنگی و اجتماعی» و «پیامدهای نهادی و حکمرانی» با ۱۲ مفهوم است. پیامدهای نهادی و حکمرانی با پوشش ۱۰ مشارکت‌کننده، بیشترین پوشش را در این جزء دارد و مفهوم «نهادینه‌سازی شفافیت و پاسخگویی» (۷ مشارکت‌کننده) و «بهبود تصویر ایران در جهان» (۶ مشارکت‌کننده) پرتکرارترین پیامدها هستند.

یافته مهم دیگر آن است که برخی مفاهیم هم در جایگاه شرایط و هم در جایگاه پیامد ظاهر شده‌اند؛ «بهبود تصویر ایران در جهان» هم شرط علی و هم پیامد فرهنگی است، «ثبات سیاسی» هم شرط زمینه‌ای و هم پیامد سیاسی-امنیتی است و «شفافیت و پاسخگویی» هم شرط مداخله‌گر و هم پیامد نهادی است. این هم‌پوشانی نشان می‌دهد که مدل، ماهیتی چرخه‌ای دارد و پیامدهای هر دوره، شرایط دوره بعد خط‌مشی‌گذاری را شکل می‌دهند.

کدگذاری انتخابی

در مرحله کدگذاری انتخابی، با مقایسه مقوله‌ها و روابط میان آن‌ها، «خط‌مشی‌گذاری یکپارچه و چندسطحی دیپلماسی توسعه» به عنوان مقوله مرکزی برگزیده شد؛ زیرا بیشترین پیوند مفهومی را با سایر مقوله‌ها داشت، همه مشارکت‌کنندگان به ابعاد گوناگون آن اشاره کرده بودند و قابلیت تبیین تنوع داده‌ها را دارا بود. سپس خط داستان پژوهش به شرح زیر نگاشته شد.

خط داستان. جمهوری اسلامی ایران از یک سو برای ارتقای جایگاه خود در نظام بین‌الملل و تأمین نیازهای توسعه‌ای در چارچوب اقتصاد مقاومتی و از سوی دیگر برای مدیریت فشارهای تحریمی، رسانه‌ای و شناختی، ناگزیر از خط‌مشی‌گذاری یکپارچه دیپلماسی توسعه است. این خط‌مشی‌گذاری در بستر ساختار ژئوپلیتیکی و منطقه‌ای، بسترهای نهادی و قانونی داخلی و ظرفیت‌های فرهنگی و تمدنی کشور شکل می‌گیرد و در قالب چهار راهبرد اقتصادی-مالی، علمی-فرهنگی-رسانه‌ای، امنیتی-چندجانبه و هوشمندسازی به اجرا درمی‌آید.

میزان موفقیت این راهبردها به سطح هماهنگی و کارآمدی نهادی، توانمندی منابع انسانی و فناورانه و میزان مشارکت بخش خصوصی و جامعه مدنی وابسته است. در صورت اجرای موفق، پیامدهای اقتصادی، سیاسی-امنیتی، فرهنگی-اجتماعی و نهادی حاصل می‌شود که به نوبه خود، شرایط علی و زمینه‌ای دوره بعد را بهبود می‌بخشد.

قضایای نظری. بر پایه خط داستان، قضایای نظری زیر صورت‌بندی شد:

قضیه ۱. هرچه فشارهای محیط بین‌المللی و نیازهای توسعه‌ای کشور هم‌زمان شدت یابد، ضرورت خط‌مشی‌گذاری یکپارچه دیپلماسی توسعه، به‌جای اقدامات پراکنده بخشی، افزایش می‌یابد.

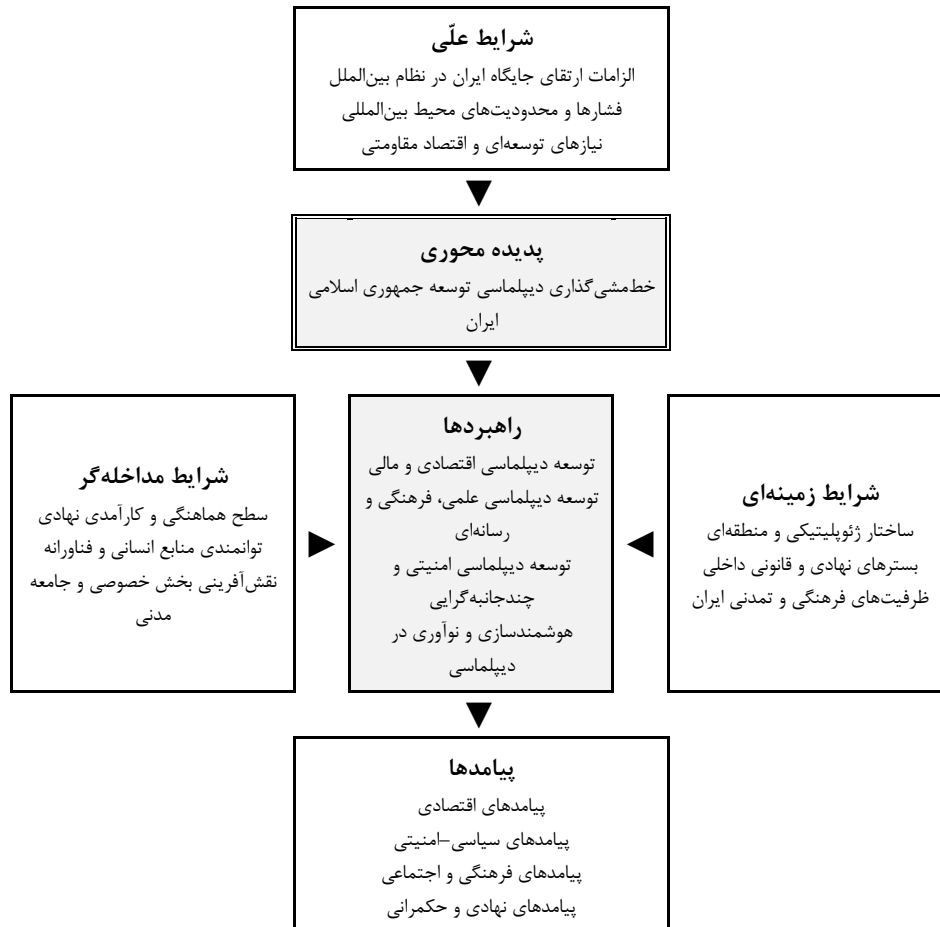
قضیه ۲. اثربخشی خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه، بیش از هر عامل دیگری، به سطح هماهنگی و یکپارچگی نهادی میان دستگاه‌های دولتی مشروط است.

قضیه ۳. دیپلماسی اقتصادی و مالی، هسته راهبردی مدل است و راهبردهای علمی-فرهنگی، امنیتی و هوشمندسازی، اثر آن را از طریق تقویت قدرت نرم، کاهش ریسک و ایجاد مجاری جایگزین تعامل تقویت می‌کنند.

قضیه ۴. ساختار ژئوپلیتیکی و منطقه‌ای، دامنه راهبردهای امکان‌پذیر را تعیین می‌کند و تقویت روابط با همسایگان و دیپلماسی انرژی، آب و ترانزیت، مؤثرترین مسیر تبدیل این ساختار به فرصت توسعه‌ای است.

قضیه ۵. پیامدهای نهادی و حکمرانی دیپلماسی توسعه، از طریق سازوکار بازخورد، شرایط مداخله‌گر و زمینه‌ای را بهبود می‌بخشند و چرخه‌ای خودتقویت‌کننده در خط‌مشی‌گذاری ایجاد می‌کنند.

مدل پارادایمی. شکل ۱ مدل پارادایمی نهایی پژوهش را بر اساس رویکرد داده‌بنیاد سامان‌مند نشان می‌دهد. در این مدل، شرایط علی بر پدیده محوری اثر می‌گذارند؛ پدیده محوری به اتخاذ راهبردها می‌انجامد؛ راهبردها تحت تأثیر شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر شکل می‌گیرند و به پیامدها منجر می‌شوند؛ و پیامدها از طریق بازخورد، شرایط دوره‌های بعد را متأثر می‌سازند.

شکل شماره ۱: مدل پارادایمی خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تمرکز بر طراحی مدل خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه جمهوری اسلامی ایران و با اتخاذ رویکردی چندبعدی به خط‌مشی‌پردازی، کوشیده است به یکی از خلأهای اساسی ادبیات سیاست خارجی و توسعه پاسخ دهد؛ خلأیی که ناشی از فقدان چارچوب‌های بومی، جامع و عملیاتی برای پیوند دادن دیپلماسی با اهداف توسعه‌ای در شرایط خاص کشورهای در حال توسعه، به‌ویژه کشورهایی با محدودیت‌های ساختاری، تحریمی و ژئوپلیتیکی همچون ایران است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که دیپلماسی توسعه در ایران را نمی‌توان صرفاً ابزاری مکمل در سیاست خارجی یا امتدادی از دیپلماسی اقتصادی تفسیر کرد، بلکه باید آن را منطقی

کلان در خطمشی‌گذاری دانست که در پیوندی ساختاری با حکمرانی داخلی، اقتصاد سیاسی بین‌الملل، امنیت ملی، فرهنگ و فناوری شکل می‌گیرد. در ادامه، نتایج هر بُعد از مدل همراه با وجوه همسویی و ناهمسویی آن با پژوهش‌های پیشین و تبیین آن در بستر جامعه مورد مطالعه ارائه می‌شود.

شرایط علی. نتایج نشان داد که سه مقوله الزامات ارتقای جایگاه ایران در نظام بین‌الملل، فشارها و محدودیت‌های محیط بین‌المللی و نیازهای توسعه‌ای و اقتصاد مقاومتی، نیروهای برانگیزاننده خطمشی‌گذاری دیپلماسی توسعه‌اند. این یافته با نتایج گلراجانی و همکاران (۲۰۲۰) درباره گذار دیپلماسی توسعه کشورهای با درآمد متوسط به رویکردی راهبردی و چندوجهی، و با مطالعه واعظی و همکاران (۲۰۲۴) که توسعه ملی ایران را نیازمند سیاست خارجی چندبعدی می‌دانند، همسوست. تأکید بر توسعه صادرات غیرنفتی نیز با یافته فرجی دیزجی و پورسلیمی (۲۰۲۰) درباره نقش نمایندگی‌های دیپلماتیک در توسعه صادرات هم‌خوانی دارد.

با این حال، یافته‌های پژوهش حاضر در یک نقطه با ادبیات بین‌المللی ناهمسوست: در مطالعاتی نظیر گلراجانی و همکاران (۲۰۲۰) و تکاچنکو (۲۰۲۰)، محرک اصلی دیپلماسی توسعه، گسترش نفوذ از طریق کمک‌های توسعه‌ای و شراکت با کشورهای دیگر است، در حالی که در داده‌های این پژوهش، مفاهیم تدافعی نظیر مقابله با تحریم‌ها، جنگ شناختی و تصویرسازی منفی جایگاه برجسته‌ای دارند. تبیین این تفاوت را باید در موقعیت ویژه ایران جست‌وجو کرد: تجربه طولانی تحریم‌های اقتصادی، محدودیت دسترسی به نظام مالی بین‌المللی و فشار رسانه‌ای سبب شده است که دیپلماسی توسعه در ایران، پیش از آنکه ابزار اعطای کمک و گسترش نفوذ باشد، ابزاری برای صیانت از ظرفیت توسعه در برابر فشارهای خارجی تلقی شود. به همین دلیل، اقتصاد مقاومتی در این مدل نه در تقابل با تعامل خارجی، بلکه به‌عنوان جهت‌دهنده آن ظاهر شده است.

شرایط زمینه‌ای. ساختار ژئوپلیتیکی و منطقه‌ای، بسترهای نهادی و قانونی داخلی و ظرفیت‌های فرهنگی و تمدنی، بستری را شکل می‌دهند که راهبردها در آن طراحی و اجرا می‌شوند. این یافته با مطالعات مربوط به نپال، از جمله خانال (۲۰۲۳)، لوهانی (۲۰۲۳) و اوپادهیا (۲۰۲۳)، همسوست که بر اهمیت موقعیت جغرافیایی، ساختار حکمرانی داخلی و هماهنگی نهادی در موفقیت دیپلماسی توسعه تأکید کرده‌اند. تأکید بر بسترهای قانونی جذب سرمایه‌گذاری نیز با یافته اکبرزاده و همکاران (۲۰۱۹) درباره نقش ضعف‌های نهادی و قضایی در محدودیت سرمایه‌گذاری هم‌راستاست.

وجه ناهم‌سویی در ماهیت قید ژئوپلیتیکی است. در مطالعات نپال، محدودیت اصلی، محصوربودن در خشکی و ضرورت موازنه میان دو همسایه بزرگ است، اما در داده‌های این پژوهش، موقعیت ژئوپلیتیکی ایران بیش از آنکه قید تلقی شود، فرصتی برای دیپلماسی انرژی، آب و ترانزیت و تقویت روابط با همسایگان دانسته شده است. افزون بر این، برخلاف انتظار نظری از کشوری با پیشینه تمدنی غنی، مقوله ظرفیت‌های فرهنگی و تمدنی کمترین فراوانی را در میان شرایط زمینه‌ای داشت. تبیین این یافته آن است که در جامعه مورد مطالعه، این ظرفیت عمدتاً بالقوه مانده و سازوکارهای نهادی لازم برای تبدیل آن به منبع قدرت نرم و ابزار توسعه‌ای هنوز به‌طور کامل شکل نگرفته است.

شرایط مداخله‌گر. سطح هماهنگی و کارآمدی نهادی، توانمندی منابع انسانی و فناورانه و نقش‌آفرینی بخش خصوصی و جامعه مدنی، تسهیل‌گر یا محدودکننده اجرای راهبردها هستند. تأکید بر هماهنگی میان دستگاه‌ها، که پرتکرارترین مفهوم در میان شرایط بود، با یافته‌های گلراجانی و همکاران (۲۰۲۰) درباره ناهماهنگی نهادی و تداخل مأموریت‌ها، اسسور و همکاران (۲۰۲۲) درباره نقش کیفیت حکمرانی و شفافیت، و داودی و همکاران (۲۰۲۰) درباره اهمیت بُعد بوروکراسی در مدیریت توسعه همسوست. تأکید بر فناوری‌های نوین و دیپلماسی دیجیتال نیز با یافته‌های فرهنگی و همکاران (۲۰۱۴) و زمانوا (۲۰۲۰) هم‌خوانی دارد.

در مقابل، نقش بخش خصوصی در این پژوهش کم‌رنگ‌تر از ادبیات بین‌المللی است. وو (۲۰۲۴) نشان داده است که شرکت‌های چینی در کنیا نقشی فعال و نسبتاً مستقل در دیپلماسی توسعه دارند و لوهانی (۲۰۲۳) نیز بر هماهنگی دولت و بخش خصوصی تأکید کرده است؛ اما در داده‌های پژوهش حاضر، این مقوله کمترین فراوانی را در میان شرایط مداخله‌گر داشت. این ناهم‌سویی را می‌توان با ساختار دولت‌محور سیاست خارجی در ایران، محدودیت‌های ناشی از تحریم برای حضور مستقیم شرکت‌های ایرانی در بازارهای جهانی و ضعف سازوکارهای نهادی مشارکت بخش خصوصی در تصمیم‌گیری‌های خارجی تبیین کرد. بر این اساس، گذار به دیپلماسی توسعه شبکه‌ای در ایران، مستلزم بازتعریف نقش بخش خصوصی از مجری صرف به شریک خط‌مشی است.

راهبردها. چهار راهبرد توسعه دیپلماسی اقتصادی و مالی، دیپلماسی علمی، فرهنگی و رسانه‌ای، دیپلماسی امنیتی و چندجانبه‌گرایی و هوشمندسازی و نوآوری در دیپلماسی، کنش‌های هدفمند پاسخ به پدیده محوری‌اند. اولویت دیپلماسی اقتصادی با یافته‌های پترنل و گرس (۲۰۲۱) درباره رابطه مثبت دیپلماسی اقتصادی با صادرات همسوست؛ راهبرد دیپلماسی علمی و فرهنگی

با یافته‌های تسلیمی و همکاران (۲۰۱۷) و شرستا (۲۰۲۳) در زمینه نقش همکاری‌های علمی هم‌خوانی دارد؛ و پیوند توسعه، دیپلماسی و امنیت با رویکرد سه‌بعدی دیوید (۲۰۲۴) هم‌پوشانی دارد.

با وجود این، دو وجه ناهم‌سویی قابل توجه است. نخست، در مطالعه دیوید (۲۰۲۴) امنیت عمدتاً در سطح داخلی و در چارچوب مقابله با شورشگری مطرح است، در حالی که در این پژوهش، دیپلماسی امنیتی با ائتلاف‌های منطقه‌ای، میانجی‌گری و حضور در سازمان‌های بین‌المللی پیوند خورده است؛ امری که با نیاز ایران به کاهش تنش‌های منطقه‌ای و ایجاد محیطی امن برای توسعه قابل تبیین است. دوم، برخلاف پژوهش‌های داخلی که دیپلماسی ورزشی را از جلوه‌های دیپلماسی توسعه دانسته‌اند (Asadi, 2020; Bakhshi Chenari et al., 2021)، این مفهوم در داده‌های پژوهش حاضر ظاهر نشد؛ به نظر می‌رسد خبرگان در شرایط فشار اقتصادی، اولویت را به ابزارهای دارای بازده اقتصادی و راهبردی مستقیم داده‌اند.

همچنین طرح مفاهیمی مانند بهره‌گیری از رمزارزها و بلاکچین و ایجاد مراکز مالی و صندوق‌های مشترک، که در ادبیات بین‌المللی دیپلماسی توسعه کمتر دیده می‌شود، بازتاب جست‌وجوی سازوکارهای جایگزین برای تعامل مالی در شرایط محدودیت دسترسی به نظام بانکی بین‌المللی است و ویژگی بومی مدل حاضر را نشان می‌دهد.

پیامدها. پیامدهای اقتصادی، سیاسی-امنیتی، فرهنگی و اجتماعی و نهادی و حکمرانی، نتیجه اجرای راهبردهای مدل‌اند. پیامدهای فرهنگی، به‌ویژه بهبود تصویر ایران و تقویت قدرت نرم، با یافته‌های تکاچنکو (۲۰۲۰) و زلینسکا (۲۰۱۶) درباره کارکرد دیپلماسی توسعه در ارتقای قدرت نرم و تحقق اهداف سیاست خارجی، و با یافته‌های ملاجان و همکاران (۲۰۲۵) درباره پیامدهایی مانند ارتقای تصویر بین‌المللی و رشد اقتصادی همسوست.

وجه متمایز این پژوهش، برجستگی پیامدهای نهادی و حکمرانی است که از نظر پوشش در میان مشارکت‌کنندگان از پیامدهای اقتصادی نیز فراتر بود؛ در حالی که مطالعات پیشین بیشتر بر پیامدهای اقتصادی و وجهه بین‌المللی تمرکز داشته‌اند. این یافته را می‌توان چنین تبیین کرد که در جامعه مورد مطالعه، ضعف هماهنگی و شفافیت نهادی هم مانع اجرای دیپلماسی توسعه است و هم خود از طریق اجرای موفق آن اصلاح می‌شود؛ به بیان دیگر، دیپلماسی توسعه در ایران افزون بر کارکرد بیرونی، کارکردی درونی در بهبود کیفیت حکمرانی دارد. تکرار برخی مفاهیم در جایگاه شرایط و پیامدها نیز ماهیت چرخه‌ای و خودتقویت‌کننده مدل را تأیید می‌کند.

در مجموع، نوآوری اصلی این پژوهش در ارائه مدلی بومی، چندبعدی و نظام‌مند برای خط‌مشی‌گذاری دیپلماسی توسعه است که با تلفیق ابعاد علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردی و پیامدی، شکاف میان نظریه و عمل در ادبیات دیپلماسی توسعه را کاهش می‌دهد. این مدل نه تنها از نظر نظری به غنای ادبیات خط‌مشی‌گذاری و دیپلماسی توسعه می‌افزاید، بلکه از منظر کاربردی نیز می‌تواند مبنایی برای تصمیم‌سازی راهبردی، بازنگری اسناد سیاست خارجی و طراحی سیاست‌های توسعه‌محور جمهوری اسلامی ایران باشد. در این چارچوب، دیپلماسی توسعه مسیری برای گذار از دیپلماسی واکنشی و مقطعی به دیپلماسی توسعه‌محور، هوشمند و آینده‌نگر است که تحقق آن مستلزم اراده سیاسی، انسجام نهادی و نگاه راهبردی بلندمدت است.

بر پایه یافته‌ها، پیشنهادهای کاربردی زیر ارائه می‌شود. در بُعد شرایط مداخله‌گر، ایجاد سازوکار هماهنگی فرابخشی میان وزارت امور خارجه و دستگاه‌های اقتصادی، فرهنگی، علمی و امنیتی و طراحی نظام ارزیابی عملکرد نمایندگی‌های خارجی بر اساس شاخص‌های توسعه‌ای پیشنهاد می‌شود. در بُعد راهبردها، تنوع‌بخشی به شرکای تجاری، گسترش پیمان‌های پولی دوجانبه و چندجانبه و بهره‌گیری هدفمند از ظرفیت نمایندگی‌ها برای توسعه صادرات غیرنفتی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی باید در اولویت قرار گیرد.

در بُعد شرایط زمینه‌ای، تدوین برنامه‌ای مشخص برای فعال‌سازی ظرفیت‌های فرهنگی و تمدنی کشور در قالب برند ملی، گردشگری فرهنگی و مذهبی و شبکه‌های دانشگاهی، و نیز اولویت‌دادن به دیپلماسی انرژی، آب و ترانزیت با همسایگان توصیه می‌شود. همچنین نهادینه‌سازی مشارکت بخش خصوصی و ایرانیان خارج از کشور در فراگرد خط‌مشی‌گذاری، سرمایه‌گذاری در آموزش دیپلمات‌ها در مهارت‌های اقتصادی، دیجیتال و داده‌محور و بازتعریف نقش نمایندگی‌های خارجی به عنوان کنشگران توسعه‌ای، از الزامات تحقق این مدل است.

با وجود غنای تحلیلی، پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی مواجه بوده است. ماهیت کیفی پژوهش و تمرکز بر دیدگاه خبرگان، تعمیم‌پذیری نتایج را محدود می‌سازد و پویایی محیط بین‌الملل ایجاب می‌کند که مدل ارائه‌شده به عنوان چارچوبی پویا و قابل بازنگری تلقی شود. افزون بر این، محدودیت دسترسی به برخی اطلاعات حساس و خبرگان سطح عالی ممکن است دامنه برخی تحلیل‌ها را محدود کرده باشد.

بر این اساس، پژوهش‌های آتی می‌توانند با بهره‌گیری از روش‌های کمی یا آمیخته، روابط میان مؤلفه‌های مدل را به صورت تجربی آزمون کنند یا از طریق مطالعات تطبیقی، جایگاه دیپلماسی توسعه ایران را در مقایسه با سایر کشورهای در حال توسعه بررسی نمایند. همچنین تمرکز بر ابعاد

نوظهوری مانند دیپلماسی دیجیتال، هوش مصنوعی و نقش بازیگران غیردولتی می‌تواند به غنای بیشتر این حوزه پژوهشی بینجامد.

حمایت و قدردانی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول در رشته مدیریت دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات است. نویسندگان از همه خبرگانی که با مشارکت در مصاحبه‌ها، انجام این پژوهش را ممکن ساختند، سپاسگزاری می‌کنند.

منابع فارسی

- اسدی، آرمان. (۱۳۹۹). ارائه الگوی پارادایمی دیپلماسی توسعه میزبانی رویدادهای ورزشی بین‌المللی در مناطق آزاد تجاری: با تأکید بر منطقه آزاد کیش. *پژوهش‌های کاربردی در مدیریت ورزشی*، ۹(۲)، ۱۱۵-۱۲۶. doi: 10.30473/arsm.2021.45083.2897
- اکبرزاده، امین؛ پهلوانی، مصیب و میرجلیلی، سید حسین. (۱۳۹۷). مدیریت توسعه و رشد اقتصادی در ایران؛ تحلیلی بر تنگناهای رشد با رویکرد داده‌بنیاد. *پژوهش‌های مدیریت عمومی*، ۱۱(۴۲)، ۲۴۷-۲۷۰. doi: 10.22111/jmr.2019.4524
- امیدی، علی و مرادی‌فر، سعیده. (۱۴۰۰). روایت راهبردی دیپلماسی دیجیتال آمریکا علیه چین در پاندمی کرونا. *سیاست*، ۵۱(۲)، ۳۳۵-۳۶۲. doi: 10.22059/jpq.2021.83350
- بخشی چناری، امین‌رضا؛ گودرزی، محمود؛ سجادی، سید نصرالله و جلالی فراهانی، مجید. (۱۴۰۰). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه دیپلماسی ورزشی در سیاست خارجی. *مدیریت و توسعه ورزش*، ۱۰(۱)، ۱۳۰-۱۴۰. doi: 10.22124/jsmd.2021.5046
- تسلیمی، محمدسعید؛ نوروزی، خلیل؛ مخدومی، احمد و هاجری، مهدی. (۱۳۹۶). ارائه چارچوب توسعه دیپلماسی علمی جمهوری اسلامی ایران از منظر خبرگان و مسئولان علمی و دیپلماسی کشور. *راهبرد*، ۲۶(۸۳)، ۱۶۵-۱۸۶.
- داودی، کامل؛ فقیهی، ابوالحسن؛ میرسپاسی، ناصر و آذر، عادل. (۱۳۹۹). طراحی مدل مدیریت توسعه در ایران با استفاده از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری. *پژوهش‌های مدیریت عمومی*، ۱۳(۴۹)، ۵۹-۸۲. doi: 10.22111/jmr.2021.24700.3915
- فرجی دیزجی، سجاد و پورسلیمی، حمیدرضا. (۱۳۹۸). نقش اقتصادی نمایندگی‌های دیپلماتیک در توسعه صادرات. *پژوهش‌های بازرگانی*، ۲۴(۹۴)، ۲۰۵-۲۳۰.
- فرهنگی، علی‌اکبر؛ قرائتی، علیرضا و کربلایی حاجی‌اوغلی، حسن. (۱۳۹۳). دیپلماسی دیجیتال و روابط میان دولت‌ها در جوامع معاصر. *مطالعات رسانه‌ای*، ۹(۲۴)، ۸۹-۹۹.
- واعظی، رضا؛ اسدی، عاطفه؛ قربانی‌زاده، وجه‌الله و دهقانی فیروزآبادی، سید جلال. (۱۴۰۰). هم‌راستایی مدیریت توسعه ملی و سیاست خارجی. *پژوهش‌های مدیریت عمومی*، ۱۷(۶۵)، ۱۲۵-۱۶۶. doi: 10.22111/jmr.2024.47368.6118

References

- Adams, B., Albacete, A., Best, K., Blaikie, W. A., Blaney, R., Diop, G., Duderija, A., Gazan, L., Jaramillo, C., & Karam, A. (2021). *Religious soft diplomacy and the United Nations: Religious engagement as loyal opposition*. Rowman & Littlefield.
- Akbarzadeh, A., Pahlavani, M., & Mirjalili, S. H. (2019). Growth and development management in Iran, an analysis of growth constraints: Grounded theory approach. *Public Management Researches*, 11(42), 247–270. <https://doi.org/10.22111/jmr.2019.4524> (In Persian)
- Asadi, A. (2020). Presenting a paradigmatic pattern of enhancement diplomacy of international sports events hosting in free trade zone: With emphasis on the Kish Free Zone. *Applied Research of Sport Management*, 9(2), 115–126. <https://doi.org/10.30473/arsm.2021.45083.2897> (In Persian)
- Assessor, F., Dede, Ç., & Wieland, J. W. (2022). *China's development diplomacy: An analysis of when so-called win-win transactions between China and the African continent bring development*.
- Bakhshi Chenari, A. R., Godarzi, M., Sajjadi, S. N., & Jalali Farahani, M. (2021). Identify and prioritize the effective factors of sport diplomacy development in Islamic Republic of Iran's foreign policy. *Journal of Sport Management and Development*, 10(1), 130–140. <https://doi.org/10.22124/jsmd.2021.5046> (In Persian)
- Bhattarai, D. (2023). Diplomacy for development: Key to sustaining democratic transformation. *NCWA Annual Journal*, 19–30.
- Bokhan, A., & Zalizniuk, V. (2022). Economic diplomacy in new projections of activation. *Baltic Journal of Economic Studies*, 8(4), 19–25.
- Chin, G. (2013). The economic diplomacy of the rising powers.
- Christensen, T., & Lægreid, P. (2007). The whole-of-government approach to public sector reform. *Public Administration Review*, 67(6), 1059–1066.
- Cooper, A. F., Antkiewicz, A., & Shaw, T. M. (2007). Lessons from/for BRICSAM about South–North relations at the start of the 21st century: Economic size trumps all else? *International Studies Review*, 9(4), 673–689.
- David, J. O. (2024). The 3Ds (development, diplomacy, and defense) in Nigerian counterinsurgency: Lessons from Uruzgan. *Frontiers in Political Science*, 5, 1283237.
- Davoodi, K., Faghihi, A., Mirsepasi, N., & Azar, A. (2020). Design of development management model in Iran using structural equation modeling method. *Public Management Researches*, 13(49), 59–82. <https://doi.org/10.22111/jmr.2021.24700.3915> (In Persian)
- Faraji Dizaji, S., & Poursalimi, H. R. (2020). The economic role of diplomatic representation in promoting exports. *Iranian Journal of Trade Studies*, 24(94), 205–229. (In Persian)

- Farhangi, A. A., Gheraati, A., & Karbalaee Hajiooghli, H. (2014). Digital diplomacy and intergovernmental relations in contemporary societies. *Journal of Media Studies*, 9(24), 89–99. (In Persian)
- Gulrajani, N., Mawdsley, E., & Roychoudhury, S. (2020). *The new development diplomacy in middle-income countries*.
- Hajdukiewicz, A., & Pera, B. (2021). Factors affecting the choice of Incoterms: The case of companies operating in Poland. *International Entrepreneurship Review*, 7(4), 35–50.
- Hayhurst, L. M. C. (2009). The power to shape policy: Charting sport for development and peace policy discourses. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 1(2), 203–227.
- Hooghe, L., & Marks, G. (2003). Unraveling the central state, but how? Types of multi-level governance. *American Political Science Review*, 97(2), 233–243.
- Khanal, G. (2023). Navigating political landscapes: Overcoming geopolitical adversaries in Nepal's development diplomacy. *NCWA Annual Journal*, 104–113.
- Landis, J. R., & Koch, G. G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33(1), 159–174.
- Landsberg, C., & Georghiou, C. (2015). The foreign policy and diplomatic attributes of a developmental state: South Africa as case study. *South African Journal of International Affairs*, 22(4), 479–495. <https://doi.org/10.1080/10220461.2015.1124805>
- Lohani, M. P. (2023). Nepal's development diplomacy: Road to prosperity. *NCWA Annual Journal*, 11–18.
- Mabee, W., & Liu, Y. (2023). Normalizing Canada–China relations through development diplomacy: A case study of Canadian legacies from the first IFAD-funded international development-aid project in China, 1981–1988. *Canadian Journal of Development Studies*, 44(3), 493–509. <https://doi.org/10.1080/02255189.2022.2161489>
- Martín García, Ó. J. (2023). Nudging the ship in the right direction: United States public diplomacy and development in 1960s Spain. *Journal of Contemporary History*, 58(3), 531–553. <https://doi.org/10.1177/00220094231166603>
- Molajan, M., Pourezat, A. A., Dehghani Firouzabadi, S. J., & Asghari, H. (2025). Proposing a framework for development diplomacy policy: Antecedents and consequences. *Digital Transformation and Administration Innovation*, 3(1), 1–12. <https://doi.org/10.61838/dtai.3.1.4>
- Omidi, A., & Moradifar, S. (2021). Strategic narrative of U.S. digital diplomacy against China in the COVID-19 pandemic. *Political Quarterly*, 51(2), 335–362. <https://doi.org/10.22059/jpq.2021.83350> (In Persian)
- Peternel, I., & Grešš, M. (2021). Economic diplomacy: Concept for economic prosperity in Croatia. *Economic Research–Ekonomika Istraživanja*, 34(1), 109–121.

- Pigman, G. A. (2014). *Towards a sustainable development diplomacy: A case study of freedom, politics, policy and communication in South Africa*.
- Regmi, B. (2019). Development diplomacy: Learning from the Chinese aid in building a road in Nepal. *Research Nepal Journal of Development Studies*, 2(1), 112–125.
- Rozental, A., & Buenrostro, A. (2013). Bilateral diplomacy.
- Saner, R., & Sapienza, E. (2012). Development diplomacy and partnerships for social policy at the time of PRSPs: The case of decent work. *Journal of Poverty Alleviation & International Development*, 3(2).
- Shrestha, S. B. (2023). The relationship between Nepal and Japan: Diplomacy and development. *NCWA Annual Journal*, 71–78.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.). Sage.
- Taslimi, M. S., Norouzi, K., Mokhdoumi, A., & Hajari, M. (2017). A framework for the development of scientific diplomacy in the Islamic Republic of Iran from the perspective of experts and officials in science and diplomacy. *Strategy*, 26(83), 165–186. (In Persian)
- Tkachenko, S. L. (2020). Development diplomacy of the Russian Federation. In A. A. Velikaya & G. Simons (Eds.), *Russia's public diplomacy: Evolution and practice* (pp. 61–77). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-12874-6_4
- Upadhyaya, L. (2023). Federalism: New avenue for Nepal's development diplomacy. *NCWA Annual Journal*, 145–154.
- Vaezi, R., Asadi, A., Ghorbanizadeh, V., & Dehghani Firouzabadi, S. J. (2024). An alignment between national development administration and foreign policy. *Public Management Researches*, 17(65), 125–166. <https://doi.org/10.22111/jmr.2024.47368.6118> (In Persian)
- Wu, Y. (2024). Constructing Chinese firms as development catalysts: State-firm public diplomacy collaboration in Kenya. *Journal of Contemporary China*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/10670564.2024.2388174>
- Zemanová, Š. (2020). Adapting economic diplomacy to the e-commerce era. *The Hague Journal of Diplomacy*, 15(3), 279–302.
- Zielińska, K. (2016). Development diplomacy. Development aid as a part of public diplomacy in the pursuit of foreign policy aims: Theoretical and practical considerations. *Historia i Polityka*, 23(16), 9–26.